

А. Р. Зубрик,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ МОДИФІКАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ «ГОЛОДНІ ІГРИ» СЮЗАННИ КОЛЛІНС

У статті проаналізовано лексичні трансформації, розглянуто їх особливості та способи перекладу на прикладі роману «Голодні ігри» Сюзанни Коллінз.

Ключові слова: перекладацькі модифікації, способи перекладу, лексичні трансформації, транскрибування, калькування, генералізація, конкретизація, модуляція.

ПРИМЕНЕНИЕ ПЕРЕВОДЧЕСКИХ МОДИФИКАЦИЙ ПРИ ПЕРЕВОДЕ РОМАНА «ГОЛОДНЫЕ ИГРЫ» СЮЗАННЫ КОЛЛИНС

В статье проанализированы лексические трансформации, рассмотрены их особенности и способы перевода на примере романа «Голодные игры» Сюзанны Коллинз.

Ключевые слова: переводческие модификации, способы перевода, лексические трансформации, транскрибирование, калькирование, генерализация, конкретизация, модуляция.

THE USAGE OF TRANSLATIONAL MODIFICATIONS WHILE TRANSLATING THE NOVEL “THE HUNGER GAMES” BY S. COLLINS

The article analyzes the lexical transformation, examined their characteristics and ways of translation on the example of the novel «The Hunger Games» by Suzanne Collins. Transformations are used when there are no equivalents in the target language, while translating polysynthetic words, when there are partial equivalents. The most important and difficult are lexical transformations. There are three reasons while using typical lexical transformations: in the target language there is no equivalent to a particular original word; phrase is incomplete, covering only part of the word in the source language. Thus, when they have Ukrainian translation of some words; there are different variants in the target language which correspond to words with a lot of meanings. All lexical transformations describe formal and content relationship among the words in the source and target languages. Transliteration, transcription, calque are formal lexical transformations. The translator has to be very experienced to make a faithful translation of the information from the source language while using transformations. The problem of accurate translation while using different kinds of transformation is very important nowadays.

Key words: translational modifications, methods of translation, lexical transformation, transcription, calque, generalization, specification, modulation.

Невідповідність в структурі лексичного елемента призводить до труднощів, пов'язаних зі збереженням і передачею значення слова під час перекладу на іншу мову. Крім того, лексичний елемент перекладається не окремо, а в сукупності його контекстуальних зв'язків, що демонструє, зокрема, переклад багатозначних слів. Знання словникових відповідників є необхідними, але недостатніми для досягнення адекватного перекладу, оскільки контекст часто диктує необхідність відхилення від словникових відповідників. Звичайно, все різноманіття контекстів не можна зафіксувати у словнику, навіть на рівні словосполучень. Тому одна з головних труднощів перекладу – необхідність знайти конкретне значення слова чи словосполучення, відсутнє в словнику, але доречне в певному контексті. Тут на перший план виходять так звані лексичні трансформації, які можна визначити як «передачу значення лексичних одиниць оригіналу в даному контексті лексемами мови перекладу, що не є їхніми словниковими відповідниками, які змінивши свою внутрішню форму, передають сенс, актуалізований одиницями оригіналу» [2].

Багато науковців досліджували проблему перекладацьких модифікацій, їх особливості такі як Л. Бархударов, Л. Бекрешева, І. Гарник, В. Карабан, Т. Казакова, О. Дорофеева, Я. Рещер, В. Лопатін.

Мета статті – проаналізувати лексичні трансформації і розглянути способи їх перекладу на українську мову.

За визначенням А. Федорова існують три найбільш характерних причини застосування лексичних трансформацій:

- в мові перекладу немає відповідника тому чи іншому слову оригіналу взагалі чи в даному його значенні;
- співпадання є неповним, лише частково покриваючи значення слова

мови-джерела. Так, при перекладі українського слова «палець» на англійську треба бути впевненим, про яку частину тіла йдеться, тому що «палець руки» буде перекладатися – “finger”, а «палець ноги» – “toe”;

- різним значенням багатозначного слова оригіналу відповідають різні

слова у мові перекладу, в тій чи іншій мірі передаючи ці значення. Наприклад: маючи на меті перекласти слово «вал (фортеці)», перекладач зіткнеться з варіантами перекладу: bank, rampart, shaft, breaker, і тільки вивчивши різницю у значеннях цих слів, він відбере слово “rampart” [6, с. 18-19].

Загалом всі лексичні трансформації описують формальні та змістовні відносини між словами та словосполученнями в оригіналі та перекладі. Відтак, їх можна поділити на формальні лексичні трансформації та змістовні.

В групу формальних трансформацій входять транскрибування, транслітерація та калькування.

Транскрибування (транскрипція) та транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці шляхом відтворення її форми за допомогою букв мови перекладу. При транскрибуванні відтворюється звукова форма іншомовного слова, а при транслітерації – його графічна форма (буквений склад). Ведучим способом у сучасній перекладацькій практиці є транскрипція зі збереженням деяких елементів транслітерації. Найчастіше такий спосіб перекладу застосовується для передачі власних назв та імен, що не змінюють своєї форми при переносі в іншомовний текст. Для прикладу розглянемо наступні речення: *Hey, Catnip, says Gale. – Pruvim, Katnin, – мовив Гейл.* При перекладі слова “Catnip” перекладач застосувала транслітерацію, а у наступному “Gale” – транскрипцію.

Калькування – переклад лексичної одиниці шляхом заміни її складових частин, морфем чи слів, їх лексичними відповідниками у мові перекладу; при цьому нове слово копіює структуру лексичної одиниці мови-джерела [1, с. 19].

У тексті перекладу твору «Голодні ігри» також спостерігаємо випадки калькування, наприклад: *My bow is a rarity, crafted by my father along with a few others that I keep well hidden in the woods, carefully wrapped in waterproof covers. – Мій лук – справжній раритет, один із тих, що були змайстровані ще моїм батьком, – я надійно заховала всі луки в лісі, обачно загорнувши їх у водонепроникну тканину.*

Наступну групу лексичних трансформацій складають змістовні. Це способи перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом використання в перекладі одиниць мови перекладу, значення яких не збігається зі значенням вихідних одиниць,

але можуть бути введені за допомогою певних розумових процесів. Також такі заміни прийнято називати лексико-семантичними замінами, оскільки їх застосування пов'язане з модифікацією значень лексичних одиниць. До основних прийомів цієї групи відносяться конкретизація, генералізація і модуляція.

Трансформація **конкретизації** – заміна одиниці мови джерела з ширшим семантичним полем одиницею мови перекладу з вузким семантичним полем, тобто, в лексичному плані це є заміна загального поняття частковим, родового поняття видовим. В семантичному плані така операція називається також звуженням і до неї вдаються, коли міра інформаційної впорядкованості вихідної одиниці нижча за міру інформаційної впорядкованості одиниці в мові перекладу [2].

При перекладі з англійської мови на українську найчастіше підлягають конкретизації лексеми без внутрішньої диференційованості, такі як you, to be, to say, to tell, to go, to come, to leave, to arrive etc [2], що спостерігаємо у наступних прикладах із твору:

I was eleven then. – Тоді мені виповнилося одинадцять.

But I got a decent price for his pelt. – Проте я отримувала гідну ціну за її хутро.

Генералізація значення слова – трансформація, протилежна за напрямком конкретизації. Унаслідок генералізації слово з вузким значенням, що перекладається, замінюється в перекладі на слово із ширшим значенням, нерідко гіпонімом [3]. При цьому слід бути обачним, щоб уникнути втрати точності інформації.

Для прикладу розглянемо такі речення із роману «Голодні ігри»:

Concealed by a clump of bushes, I flatten out on my belly and slide under a two-foot stretch that has been loose for years. – Розлогі куці заступили мене, і я, плазуючи на животі, прослизнула крізь невеличку щілину, яку розвідала кілька років тому. Слово “foot” – міра довжини, яка дорівнює 30,48 см, відповідно “two foot” становить приблизно 61 см. Оскільки український читач не вживає цю міру довжини у мовленні, перекладач, для того щоб не змушувати читача вдаватися до в'яснення точної довжини, замінила це словосполучення словом «невеликий», що цілком передає зміст оригінального висловлювання. Аналізуючи оригінал та переклад досліджуваної нами роботи, слід зауважити, що трансформація генералізації зустрічалася рідше ніж конкретизації.

Іноколи трансформація генералізації продиктовується самим контекстом, як у наступному прикладі з твору: *Suddenly he falls into a Capitol accent as he mimics Effie Trinket, the maniacally upbeat woman who arrives once a year to read out the names at the leaping. – Іраптом він заговорив із капітолійським акцентом, наслідуючи Еффі Тринькіт – неймовірно оптимістичну даму, яка завжди приїжджає в Округ 12, щоб оголосити Жнива.* Словосполучення “once a year” замінено на слово з ширшим значенням «завжди», для того, щоб показати, що «Жнива» відбуваються кожного року і кожного року на них присутня Еффі Тринькіт.

Розглядаючи морфологічний склад речень, призначених для перекладу, бачимо, що всі повнозначні частини мови можна розділити на три категорії, які виражають відповідно предмети, процеси й ознаки. Причому в процесі перекладу для передачі змісту висловлювання виявляється можливим замінювати одну категорію іншою. Тобто, сам предмет замінюється його ознакою або процесом, дотичним до нього. Аналогічно предмет може заступати свою ознаку чи процес тощо. В цьому і полягає прийом логічного розвитку значень або перекладацька трансформація **модуляції** [2].

При перекладі речень з більш-менш повним змістом використовуються дієслівні синтагми, тож є можливість зафіксувати наявність певних причинно-наслідкових відношень. Найпоширеніші випадки смислового розвитку, за Я. Рецкером, вкладаються в схему причина → процес → наслідок. У процесі перекладу заради поліпшення його якості, надання йому більшої органічності виявляється можливим замінити одну категорію іншою. Звідси, вимальовується схема з шести вірогідних варіантів заміни, заснованих на логічному перетворенні (розвиткові) значень:

- заміна причини її наслідком;
- заміна причини її процесом;
- заміна процесу його наслідком;
- заміна процесу його причиною;
- заміна наслідку його причиною;
- заміна наслідку його процесом [5].

Порівнюючи оригінал та переклад роману «Голодні ігри», найчастіше зустрічається два типи модуляції, а саме: заміна причини її наслідком та а заміна наслідку його причиною. Розглянемо кілька прикладів.

But instead we have to be standing in the square at two o'clock waiting for the names to be called out. – Та натомість рівно о другій треба з'явитися на площі й чекати, поки оголосять результати жеребкування. В даному випадку наслідок (names to be called out) перекладений його причиною (жеребкування), адже ми знаємо, що спочатку проводиться жеребкування, а пізніше вже оголошуються ого результати.

У наступному реченні, навпаки, причину переклали її наслідком: “What?” I ask. – Що? – не зрозуміла я. Я запитую чому, – тому що не розумію.

Врешті спробуємо дати визначення: лексико-семантична трансформація логічного розвитку значень полягає у заміні одного складника причинно-наслідкових відносин іншим, логічно з ним пов'язаним при збереженні інваріанта.

Широке застосування в процесі перекладу має трансформація додавання, яка «полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), що перекладається, та / або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують у культурі мови перекладу» [3].

Іноколи у читача перекладу переважно немає знань щодо семантичних особливостей текстів на іноземних мов, то саме перекладач розкриває для нього імпліцитне значення тексту [4]. Як у наступному реченні: *Always close enough to run back to the safety of District 12 if trouble arises. – Завжди тримаються близько до паркану, щоб за перших ознак небезпеки одразу ж утекти в наш безпечний Округ 12.* Перекладач додала слово «паркан» для того, щоб читачу було більш зрозуміло де саме знаходиться герої у разі небезпеки.

Перекладацька трансформація **вилучення** є протилежною до додавання і, як зазначає Я. Рецкер, виправдане з точки зору адекватності перекладу, передусім норм мови перекладу, усунення в тексті перекладу тих плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту [5].

After tossing and turning for hours, I finally accept that it will be a wakeful night. – Пролежавши кілька годин у ліжку, я зрештою визнала, що не засну.

Peeta's token, the gold locket with photos of my mother and Prim and Gale inside. – Пітин золотий медальйон зі світлинами мамі, Прим і Гейла.

Як бачимо у першому реченні, один з двох елементів парного синоніма у процесі перекладу було не тільки вилучено, але обидва слова було замінено. У другому прикладі слово “token” було вилучено, оскільки воно близьке за значенням до слова “*locker*”. Це дало змогу перекладачу зробити речення компактнішим, позбавити його від слів, що несуть повторювану інформацію, а відтак відволікають увагу кінцевого отримувача від головного у змісті речення і цим самим затрудняють розуміння тексту.

Зрозуміло, що подібні трансформації вимагають від перекладача значної уваги, щоб у перекладі не було спотворено або зменшено обсяг оригінальної інформації. Зазначені прийоми (додавання та вилучення) зумовлені передусім розбіжностями лексико-семантичних систем обох мов, відсутністю однослівних відповідників. Інший важливий чинник, який визначає застосування додавання чи вилучення слів, – потреби контексту. У тому чи іншому контексті лексема може актуалізувати імпліцитні смисли, пов’язані з національно-культурними конотаціями. Це, зі свого боку, вимагає додаткового пояснення при перекладі.

Перекладацькі трансформації становлять значну частину перетворень оригіналу під час перекладу. Більшість типів і видів перекладацьких трансформацій уже докладно досліджена в перекладознавчих працях. Проте в сучасній теорії перекладу інтерес до різних аспектів міжмовних трансформацій не зменшується, а щодо окремих з них навіть зростає. Тому проблема коректності та доречності вживання різних типів трансформацій під час перекладу є досить актуальною.

Література:

1. Бекрешева Л. О. Теорія та практика перекладу: навчальний посібник / Л. О. Бекрешева. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 20 с.
2. Гарник І. В. Типологія перекладацьких трансформацій: навчально-методична розробка на базі англійської мови [Електронний ресурс] / І. В. Гарник. – Міжнародний Інститут Лінгвістики і права, кафедра теорії та практики перекладу, 2001. – Режим доступу : <http://files.kytm.net.ua/redirect.php?dlid=38&ENGINEsessID=b71c0a6c1da31d60d271bbd7f7df66ca>
3. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову [Електронний ресурс] / В. І. Карабан. – К. : TEMPUS, 1997. – 317. – Режим доступу : http://npu.edu.ua/e-book/book/djvu/A/iif_kgpm_karaban.pdf
4. Паршин А. Теория и практика перевода / А. Паршин. – СПб. : СГУ, 1999. – 202 с.
5. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер – М. : Р. Валент, 2009. – 240 с.
6. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) Для институтов и факультетов иностр. языков. Учеб. пособие. – 5-е изд. / А. В. Федоров. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.
7. Collins Suzanne. *Catching Fire* / S. Collins. – New York : Scholastic Press, 2009. – 178 p.
8. Коллінз С. Голодні ігри / С. Коллінз. – К. : Видавництво «Країна мрій», 2010. – 280 с.